

tradicció ancestral del Japó» (p. 193). En els termes, un cop més, de Boyer, la tanka catalana presenta «una sorprenent plasticitat», per la qual cosa podríem afirmar que som davant un cas d'«autèntica aclimatació» (p. 145), per bé que no gaires pàgines més endavant, Rafart sap reconèixer que una «forma popular del nostre corpus antic, el refrany [...] pot recordar-nos l'estructura de la tanka» (p. 197), i que, de la mateixa manera «la cobla no és del tot estranya a l'estructura final de la tanka» (p. 198). Si ens hem molestat a disposar junta tota aquesta rastellera de cites és per poder apreciar millor que el problema és molt complex i que, com qualsevol intent de definir els atributs d'una producció artística que concerneix i entrellaça dos àmbits lingüístics i culturals molt allunyats i diferents, no pot de cap manera estar exempta de contradiccions. En aquest sentit, la nostra opinió, com direm de seguida, és que, per comprendre'l bé, cal tornar a l'origen del fenomen, que potser res no il·lustra millor que la correspondència entre Carles Riba i Màrius Torres. El primer era allà d'una claredat meridiana, i confessava a Torres que en adaptar la tanka s'havia només limitat «a prendre un àmbit de distribució avinent» —aquell mateix «àmbit de 31 síl·labes», com havia dit al pròleg de les «Tannkas de les quatre estacions»— per tal d'assajar, epigramàticament, una poesia «breu i tibant de sentit». Una poesia que convertís les composicions, com va escriure Arthur Terry, en «petites càpsules d'energia fetes per tal de conservar alguna intuïció fugitiva». Deixant en una banda el menyspreu amb què havia mirat uns anys abans l'acostament de Josep Maria Junoy a la lírica oriental, i la seva reticència a incorporar massa obediència al català la forma original (actituds que Jordi Mas documenta i sospesa puntualment), el cas és que Riba el 1938 no aspirava a altra cosa que, com escriu Mas, a «apropiar-se d'un esquema mètric procedent d'una tradició aliena tot abocant-hi temes i recursos propis». I hauré d'admetre, certament, que la posició de Torres, que tan calorosament havia fet seu l'exemple ribià, tampoc no va poder més sincera ni més òbvia, quan va escriure (la carta és del 8 de desembre d'aquell mateix any) que ell no havia pretès «escriure tankes a la japonesa» sinó simplement, en aquell espai avinent de què parlava el seu interlocutor, «encabir-hi una matèria que no volia ser japonesa, potser ni tan sols universal —sinó solament meva». En la nostra opinió, són exactament aquestes de què fa gala Màrius Torres la humilitat i naturalitat amb què caldria plantejar qualsevol reflexió sobre l'ingrés de la tanka en la poesia catalana i la seva posterior evolució.

A tall de conclusió caldria segurament afegir-hi un detall, no precisament banal i del tot vinculat al problema de què hem donat un petit tast en el darrer paràgraf. És més que probable que allò que hagi dut als responsables de l'obra a titular-la *La tanka catalana* hagi estat el record d'aquella forma característica amb què els joiers del nostre país van dissenyar un dia els fermalls d'arracada. Però si bé allò que distingeix la «*tanka* catalana» és en efecte un dispositiu especial, diferent del de cap altra banda —un ganxo flexible que es fa entrar dins d'una anella—, sembla clar que la sola idea que existeixi en realitat una modalitat autòctona i distintiva, és a dir, *catalana*, de compondre tankes és poc menys que una pura il·lusió de l'esperit, com podrà concloure per ell mateix, un cop llegides i col·locades les seves nou contribucions, qualsevol lector d'aquest volum necessari, interessant, plural i engrescador.

Pere BALLART
Universitat Autònoma de Barcelona

MASSOT I MUNTANER, Josep. *Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Materials*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993-2011. Vol. IV, fasc. 1 (1993) p. 1-416; vol. IV, fasc. 2 (1994) p. 417-830; vol. V (1995) p. 1-365; vol. VI (1996) p. 1-390; vol. VII (1997) p. 439; vol. VIII (1998) p. 1-416; vol. IX (1999) p. 1-382; vol. X (2000) p. 1-319; XI (2001) p. 1-337; XII (2002) p. 1-255; XIII (2003) p. 1-347; XIV (2004) p. 1-413; XV (2005) p. 1-350; XVI (2006) p. 1-423; XVII (2007) p. 1-373; vol. XVIII (2008) p. 1-373; vol. XIX (2009) p. 1-254; vol. XX (2010) p. 1-285; vol. XXI (2011) p. 1-263.

La coincidència en el temps de la redacció d'aquesta ressenya amb la concessió del 44è Premi d'Honor de les Lletres Catalanes a Josep Massot i Muntaner (anunci de la resolució el 26 de març i lliuri-

rament del premi el 13 de juny de 2012) no pot ser més oportuna i simbòlica. Josep Massot ha viscut la història de la recuperació de l'arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya en primera persona i, de forma discreta i efectiva, ha dedicat tots els seus esforços, primer, a garantir la conservació de l'arxiu i, després, fruit d'un treball immens i constant, a posar a l'abast dels investigadors els 18 volums dels *Materials* (6.814 pàgines en total) —continuarors dels tres volums (el primer en dos fascicles) publicats entre 1926 i 1929— que descriuen les característiques i el contingut d'un fons documental d'una importància indiscutible.

Amb la publicació del volum n. XXI dels *Materials* de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya l'any 2011 es clou, doncs, una empresa cultural i editorial de gran abast que ha estat possible gràcies a l'esforç i a la perseverança del seu editor, Josep Massot, que ha ordenat, classificat i descrit milers de fitxes (no sempre conservades en les millors condicions, a causa dels diversos trasllats que havia sofert el fons), al compromís de les Publicacions de l'Abadia de Montserrat que n'han assegurat l'edició i a la col·laboració del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, especialment efectiva pel que fa a la tasca de microfilmació i digitalització del fons.

L'Obra del Cançoner Popular de Catalunya va ser un ambiciós projecte que es va iniciar el 1921 gràcies a la important dotació econòmica que Concepció Rabell i Cibils va deixar, en morir, per al conreu de la cultura catalana. El 28 d'octubre de 1921, Rafael Patxot i Jubert, administrador de la Fundació Concepció Rabell i Cibils, es va adreçar a Lluís Millet per proposar-li que l'Orfeó Català assumís la direcció de l'Obra del Cançoner, cosa que aquest va acceptar. I el 6 de gener de 1922 se'n va celebrar la sessió inaugural amb l'assistència de representants de diverses institucions culturals del país: Agustí Duran i Sanpere (Centre Excursionista de Catalunya), Jaume Massó i Torrents (Institut d'Estudis Catalans), Tomàs Carreras i Artau i Josep Maria Batista i Roca (Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya), Antoni Nicolau (Escola Municipal de Música), Francesca Bonnemaïson (Institut de Cultura i Biblioteca Popular de la Dona), Rossend Serra i Pagès (Secció Folkòrica del Club Muntanyenc), Joan Tomàs i Joan Amades (Secció Folklorica de l'Ateneu Enciclopèdic Popular), així com d'altres personalitats (*Materials*, vol. V, p. 238). El projecte, que tenia per objectiu la recollida de les cançons de les terres de parla catalana, el seu estudi i, finalment, la publicació del Cançoner, va iniciar les seves activitats el 1922 i les va mantenir fins al 1939, en què van ser interrompudes per l'esclat de la guerra civil espanyola, tot i que el 1940 encara hi va haver alguna activitat esporàdica, com la de la missió voluntària duta a terme per Palmira Jaquetti a Setcases, Manyanet i Anglès, i Vall d'Aran (*Materials*, vol. XX, p. 265-278). L'Obra del Cançoner va realitzar la seva activitat sota la direcció de l'Orfeó Català i amb un consell consultiu format per l'Institut d'Estudis Catalans, el Centre Excursionista de Catalunya i l'Arxiu d'Etnografia de Catalunya, i va tenir a Francesc Pujol com a director i a Joan Puntí com a secretari.

Els tres primers volums dels *Materials* de l'Obra del Cançoner, publicats abans de la guerra civil per la Fundació Concepció Rabell i Cibils (Barcelona 1926-1929), contenen les memòries de les vuit primeres missions de recerca de cançons populars amb la corresponent selecta de materials de cada missió. Els participants en les missions de recerca —habitualment dues persones, una de les quals amb una adequada formació musical— havien de redactar la memòria de la missió que duien a terme i, després, lliurar-la a l'oficina de l'Obra del Cançoner juntament amb els materials recollits. Les vuit primeres missions, que van donar lloc als tres volums de *Materials* esmentats, van ser les següents: (1) la d'Higini Anglès-Pere Bohigas al Solsonès i l'Alt Berguedà; (2) la de Bartomeu Llongueres-Joan Tomàs a Santa Coloma de Farners, Brunyola, Sant Martí Sapresa, Anglès, Sant Pere d'Osor, les Planes d'Olot, la Cellera i el Pasteral; (3) la dels mateixos a Girona, Olot, Sant Martí del Clot, Sant Feliu de Pallerols, Rupit, Sant Miquel de Pineda i Amer; (4) la de Josep Barberà-Pere Bohigas a l'Alta Segarra, el Cardoner i la Ribera del Segre; (5) la dels mateixos a Cervera i pobles de la rodalia; (6) la de Joan Tomàs-Bartomeu Llongueres a la comarca olotina; (7) la de Joaquim i Just Sansalvador i Cortès al comtat de Cocentaina; i (8) la de Baltasar Samper-Miquel Ferrà a l'illa de Mallorca (Josep Massot, «L'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, font de recerques», *Llengua & Literatura* 14, 2003: 558).

L'esclat de la guerra civil i la llarga etapa del franquisme van impossibilitar la continuïtat de les publicacions dels materials i l'accés dels investigadors al fons documental, circumstància, aquesta dar-

rera, que va motivar diverses especulacions en els mitjans acadèmics sobre el destí que havia tingut l'arxiu de l'Obra del Cançoner. Afortunadament, les bones gestions dutes a terme en el seu moment van permetre la recuperació d'aquest important arxiu (conservat en part a Suïssa i en part a Barcelona). Josep Massot n'ha explicat els detalls, en un to rigorós, amè i gairebé detectivesc, en diverses conferències i publicacions, entre les quals «L'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, avui» (*Llengua & Literatura* 5, 1992-93: 739-751).

El 1991, per voluntat expressa de la família Patxot, l'arxiu de l'Obra del Cançoner va ser cedit a l'Abadia de Montserrat per tal que en tingués cura de la conservació i el fes accessible als investigadors. El 1993, gràcies a un conveni entre l'Abadia de Montserrat i el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, es va dipositar una còpia microfilmada dels documents recuperats el 1991 al Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana i una altra a la Biblioteca de Catalunya on, des de llavors, poden ser consultats. Al mateix temps, es va reprendre la publicació dels *Materials* de l'Obra del Cançoner dels quals només n'havien sortit els tres volums publicats abans de la guerra civil, uns volums, per cert, de molt difícil localització i que, per tant, seria desitjable que es poguessin reeditar en facsímil.

Des de 1993 fins a 2011, s'han publicat els 18 volums objecte de la present ressenya, uns volums que, per tal de donar continuïtat i unitat a l'obra, segueixen els mateixos criteris formals que presentaven els tres primers. Tots els volums contenen una presentació de l'editor, Josep Massot, on s'exposen els continguts que inclouen així com els criteris de transcripció i d'edició dels materials, que són comuns a tota l'obra. A més, els volums contenen un índex onomàstic i un altre de toponímic, la qual cosa facilita extraordinàriament la tasca investigadora. Així, per exemple, es pot conèixer l'aportació que van fer a l'Obra del Cançoner folkloristes i escriptors com Sebastià Farnés, Andreu Ferrer i Ginard, Narcís Oller i Jacint Verdaguer (per citar-ne només alguns), el nom dels informants que hi van col·laborar i els pobles on es van recollir els materials. Tant la transcripció dels textos de les memòries com la redacció dels índexs onomàstic i toponímic han comptat amb la col·laboració de Núria Mañé.

El volum IV, fascicles 1 i 2, corresponen a l'*Inventari de l'Arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya*. El primer fascicle descriu el fons conservat a Barcelona, format per dues sèries: els materials Aguiló (sèrie A) i la resta de materials (sèrie B), mentre que el segon descriu el fons conservat a Suïssa, dividit també en dues sèries: 243 carpetes de materials, sobretot missions i concursos (sèrie C), i 41 carpetes de Rossend Serra i Pagès (sèrie S).

Del fons de Barcelona, destaca per la seva importància el fons de Marià Aguiló, que va ser cedit pel seu fill Àngel a l'Obra del Cançoner i que conté el *Cançoner*, el *Rondallari* i una part del *Refranyer* (la resta es va recuperar més tard, tal com s'indica, més endavant, en el comentari del volum XXI). A part dels materials Aguiló, el fons de Barcelona també conté altres materials d'extraordinari valor que ens mostren la implicació d'una part molt important de la societat catalana de l'època en el projecte col·lectiu de l'Obra del Cançoner. A tall d'exemple, l'entrada B-138 correspon a una carpeta titulada *Recull Gallardo-Matheu*, format per 290 cançons. D'aquestes, les 80 primeres van ser donades a conèixer els anys 1925 i 1926 per Dolores Paradís (mare de l'escriptora Víctor Català) que «recordava nombroses cançons i dades folklòriques de l'Escala i encontorns» (*Materials*, vol. IV, fasc. 1, p. 397).

Pel que fa al fons de Suïssa, entre els materials (sèrie C) hi trobem, per exemple, l'original del *Cançoner de Pineda* de Sara Llorens, ofert per l'autora a l'Obra del Cançoner (vol IV, fasc. 2, p. 486), i avui sortosament conegut gràcies a una edició a cura de Josefina Roma (Pineda de Mar 2006); així mateix, també hi trobem l'original de l'*Ideari Aguiló* de Joan Puntí, publicat a cura de Josep Massot (*Ideari cançonístic Aguiló*, Barcelona 1993). La part més extensa del fons de Suïssa, però, està formada pels materials de Rossend Serra i Pagès, que van passar a l'Obra del Cançoner amb posterioritat a la mort del folklorista (1929), però amb anterioritat a 1931, com fa constar Massot (vol IV, fasc. 2, p. 505). Entre aquests materials hi ha l'original (incomplet, però amb notes que no havien estat publicades el 1909) del *Rondallari Català* de Pau Bertran i Bros, reeditat el 1989 a cura de Josep M. Pujol (vol IV, fasc. 2, p. 762).

El volum V correspon a la *Història del l'Obra del Cançoner i Complement a l'Inventari de l'Arxiu*. Inclou el *Dietari de l'Obra del Cançoner* (1921-1938) i les *Actes del Consell Consultiu*, que permeten conèixer la vida interna de l'Obra del Cançoner. Els originals del Dietari i de les Actes no es trobaven en

el fons dipositat a Montserrat, però se n'ha pogut obtenir una còpia a partir de la que es conservava en un arxiu particular i que va facilitar generosament Pere Artís. El Dietari, d'una riquesa i un detall extraordinaris, és una mostra del rigor amb què el secretari, Joan Puntí, va anotar tot el que tenia relació amb l'activitat que generava l'Obra del Cançoner, una tasca que va ser continuada pel director, Francesc Pujol, entre 1936 i 1938. Les anotacions inclouen: els detalls sobre l'entrega dels materials, les informacions aparegudes a la premsa referides a l'Obra del Cançoner, les reunions, els viatges, la correspondència, les circulars, les incidències en les missions de recerca, les necrològiques, etc. Per la seva part, les Actes, referides a disset reunions del consell consultiu, són un excel·lent complement al Dietari. El volum també inclou el *Complement de l'Inventari del l'Obra del Cançoner*, que descriu els fons arribats a Montserrat des de Suïssa l'estiu del 1994 i que, per tant, no havien pogut ser considerats en el volum anterior. Aquest material complementari inclou les cèdules de les cançons fetes a l'oficina de l'Obra del Cançoner.

Per a més detalls sobre aquests primers volums de l'Obra del Cançoner i sobre les publicacions que se n'han derivat, és molt recomanable la consulta del treball de Salvador Rebés «L'Obra del Cançoner Popular de Catalunya i Rafel Patxot» (*Llengua i Literatura* 8, 1997: 527-533).

Els volums VI a XVII estan dedicats a les *Memòries de Missions de Recerca*. Cadascun d'aquests volums, seguint el mateix criteri dels tres primers (1926-1929), inclouen la memòria de la missió, una selecta de materials i, alguns d'ells, una sèrie de fotografies, com per exemple, les de les missions de Baltasar Samper a Mallorca, que, a més de les imatges dels cantadors, balladors i instrumentistes, mostren escenes de la vida quotidiana i dels costums de la vida rural mallorquina.

Les memòries de la missió són d'un detall i d'una minuciositat admirables. Redactades en forma de dietari o bé presentades com una unitat, donen informació directa sobre l'experiència viscuda pels recollectors i sobre les seves impressions; contenen observacions i reflexions sobre la pervivència de les cançons; expliquen com s'iniciava el primer contacte amb els informants (sovint a través de la interlocució d'intermediaris que vivien al poble, com el capellà, la mestra, el metge, el batlle o bé a través d'amics o de col·laboradors que hi estuiejaven); parlen de la vida quotidiana de la gent que entrevistaven; relaten les dificultats sorgides en l'arplega dels materials (per exemple, les derivades d'entrevistar persones grans del poble que gaudien de poca memòria i només podien proporcionar fragments de cançons); detallen el context en què tenia lloc la interpretació de les cançons («resseguides les eres, ha estat trobada una dona, que ha cantat mentre esfullava les cols del dinar», vol. VI, p. 139); parlen de la particularitat de les versions obtingudes, etc. En aquest sentit, les memòries són l'exemple d'un treball fet amb entusiasme i professionalitat i guiat, sobretot, per l'amor a les cançons tradicionals. Els recollectors parlen del goig que senten quan es troben amb una bona informant i obtenen un extens repertori de cançons, com, per exemple, les més de cinquanta interpretades per una cantaire que «des de molt jove havia sentit gran afició per les cançons i n'havia apreses moltes treballant a la fàbrica a Sabadell» (vol. XIII, p. 15), però les memòries també reflecteixen el desànim quan no es troben les persones adients o quan aquestes es mostren poc o gens accessibles. Es pot dir que les descripcions són realistes i planeres, i estan lluny de la imatge que es despendria d'una visió romàntica del folklore.

Les memòries de les missions de recerca, explicades en un llenguatge personal, de vegades força literari (com succeeix amb les redactades per Palmira Jaquetti o pel seu marit, Enric d'Àoust), constitueixen una mostra empírica del que representa la realització del treball de camp en la recollida dels materials folklòrics, amb les dificultats i les alegries que comporta aquest tipus de recerca, que necessita de la interacció directa entre les persones. Però, a més, les memòries forneixen tot un munt de dades sobre la vida quotidiana de la gent en el primer terç del segle XX, unes dades que sovint es complementen amb les que aporten les fotografies.

La selecta de materials que acompanya cadascuna de les memòries presenta les cançons transcrites de forma completa (lletra i notació musical) així com les dades contextuais que van ser anotades pels recollectors: nom i cognoms dels cantaires (i renom en molts dels casos), edat, lloc de naixement, ofici, lloc on l'informant acostuma a interpretar la cançó (ex. «canta treballant al camp», vol. VI, p. 96) i altres dades particulars relacionades amb la versió concreta de la cançó. La descripció sobre els informants és d'una gran utilitat, ja que permet, per exemple, intentar localitzar els seus descendents per poder-hi par-

lar i reivindicar, així, la tasca que van fer, en un exercici d'autoestima pel patrimoni cultural d'un determinat poble i de la seva gent.

En la selecta de materials hi abunden les balades. En trobem de molt conegudes i populars a l'època, com La porquerola, L'Escriveta, El testament d'Amèlia, La filla del Carnesí, Els estudiants de Tolosa, La presó de Lleida, Capitel·lo, La dama d'Aragó, Don Joan i Don Ramon, La dida, etc., però també hi trobem cançons de bressol, de ronda, de joc, de Nadal, de Pasqua (Caramelles), de pandero, de dansa, de tasca (de llaurar, de segar, de batre, de veremar...), de màgica, etc., amb mostres interessants de gèneres que en podríem dir híbrids, com el d'una «Endevinalla cantada» (vol. XII, p. 127-128). Es pot dir que l'ampli ventall del cançoner tradicional, avui dia desaparegut en bona part, hi és representat amb un nombre molt abundant de versions, la qual cosa mostra la seva vitalitat a l'època.

El volum VI reprèn, com s'ha dit, la publicació de les memòries de les missions de recerca iniciada abans de la guerra civil i, per tant, descriu el total de les missions: les ja publicades en els tres primers volums dels *Materials* (1926-1929) i les dels volums posteriors a aquest. A més, el volum VI inclou les missions de Josep Barberà-Pere Bohigas (Vallès, 1924-1925), Joan Tomàs (les Peces d'Albinyana, 1925), Palmira Jaquetti-Maria Carbó (la Seu d'Urgell, el Pallars i la vall d'Aran, 1925), Joan Tomàs-Antoni Bonell (Olot, 1925), i Baltasar Samper-Josep M. Casas Homs (Mallorca, 1925). El volum VII correspon a la col·lecta Palmira Jaquetti-Maria Carbó (el Pallars i la Conca de Tremp, 1926; i Sant Feliu de Guíxols, 1927), Baltasar Samper-Ramon Morey (Mallorca, 1926) i Palmira Jaquetti-Enric d'Acoust (el Pallars i la Ribagorça, 1927). En aquest volum destaca la gran quantitat de materials recollits (dues terceres parts del volum) per Palmira Jaquetti en col·laboració amb Maria Carbó, d'una banda, i amb Enric d'Acoust de l'altra. El volum VIII està dedicat a les missions Joan Just-Josep Roma (terres de Castelló, 1927), Joan Tomàs-Joan Amades (diversos indrets de Catalunya, 1927, 1929), i Baltasar Samper-Ramon Morey-Andreu Ferrer (terres de Mallorca i Menorca, 1927). El volum IX s'inicia amb les dues missions Palmira Jaquetti-Enric d'Acoust (1927), la primera a Torroella de Montgrí i la segona a l'Estartit. A continuació, es descriu la missió Josep Roma-Joan Just (Camp de Tarragona, 1928). I, finalment, el volum es clou amb la missió Joan Tomàs-Joan Amades (1928).

El volum X està dedicat a la missió Baltasar Samper-Ramon Morey (Mallorca, Eivissa i Formentera, 1928), així com a la missió Palmira Jaquetti-Enric d'Acoust, continuació de la realitzada l'any anterior i publicada al volum IX (Torroella de Montgrí, Verges, Pals i l'Escala, desembre 1928-gener 1929). La missió Samper-Morey, d'una precisió i detall admirables, explica, per exemple, les particularitats de les cançons de tambor i, especialment, del cant redoblat, tant característics d'Eivissa (vol X, p. 21, 25 i ss.) així com les de les tonades de dansa improvisades, i, per tant, molt difícils d'annotar a causa dels continus canvis que experimenten; també són molt descriptives les diverses trobades amb el canonge i folklorista Isidor Macabich, com, per exemple, la del dia 18 d'agost (p. 29-30), en què el folklorista posa generosament a disposició dels missioners el gruix de cançons que tenia anotades.

El volum XI està íntegrament dedicat a l'extensa missió Palmira Jaquetti-Enric d'Acoust (la Ribagorça, juny-setembre, 1929). Aquesta missió es presenta com una continuació de la duta a terme l'any anterior al Pallars (publicada al vol. IX). El volum XII correspon a la missió Joan Tomàs-Joan Amades (Ribera del Segre, la Segarra, la Ribera del Sió i la Noguera, 1929) i a la de Palmira Jaquetti-Enric d'Acoust (l'Escala, desembre de 1929), continuació de la realitzada anteriorment entre desembre de 1928 i gener de 1929 (publicada al vol. X). El volum XIII està dedicat a les missions Joan Tomàs-Joan Amades (comarques lleidatanes, 1930) i a les de Baltasar Samper-Ramon Morey (Mallorca, 1930). Aquesta darrera missió cal entendre-la com una continuació de les realitzades des de l'any 1924 per Baltasar Samper amb l'ajuda de diversos col·laboradors. El volum XIV conté la missió Palmira Jaquetti-Enric d'Acoust (Verges i els seus voltants, 1930); la de Palmira Jaquetti-Maria Carbó (la Ribagorça i el Pallars, 1931), continuació de missions anteriors; i la de Joan Tomàs-Joan Amades (el Baix Llobregat i altres terres, 1931).

El volum XV està dedicat a quatre missions dutes a terme el 1932: dues de Joan Tomàs-Joan Amades (Valls i Aiguafreda; frontera catalana d'Aragó, la Ribera del Segre, les Garrigues i la Baixa Segarra); la de Baltasar Samper-Andreu Ferrer (Menorca); i la de Xavier Gols-Antoni Brunet per terres del Montsant (Albarca, Ulldemolins, Margalef, la Bisbal de Falset, Cabacés i Poboleda). El volum XVI comprèn

les dues extenses missions de Palmira Jaquetti-Mercè Porta (Tregurà i Setcases, 1933; Molló, Prats de Molló i Pardines, 1934); i la breu missió de Joan Tomàs-Joan Amades (Graus). A causa de la brevetat d'aquesta darrera, el volum inclou els 13 materials recollits (p. 177-193) precedits de 8 pàgines que contenen un total de 12 fotografies. El volum XVII tanca la publicació de les memòries de les missions de recerca amb la duta a terme per Dolors Porta i Bauzà (que va ser deixeble de Baltasar Samper i posteriorment la seva segona muller) als voltants de Palma el 1934 i el 1935, i la de Joan Tomàs-Joan Llongueres (la vall de Ribes, la Cerdanya i el Beridà, 1935).

Amb el volum XVIII s'inicia la publicació de la selecta de materials corresponents a les missions de les quals no es disposa de la memòria que era prescriptiu de fer. Aquest volum està dedicat de forma monogràfica a la tasca duta a terme pel sacerdot de la diòcesi de Vic, Joan Sala i Salarich, que va recollir per a l'Obra del Cançoner, ell sol (contràriament al que era habitual en les missions, formades per dues persones) 8 tandes de cançons entre 1925 i 1936: 44 (1925), 162 (1926), 223 (1926), 168 (1927), 160 (1929), 250 (1932), 352 (1933), 352 (1936), la qual cosa representa un total de 1.786 cançons. En la presentació del volum, Josep Massot traça el perfil biogràfic de Joan Sala i descriu i quantifica la seva rica aportació, que abasta tot el ventall de la cançó folklòrica, si bé les cançons religioses n'ocupen la part més important.

El volum XIX està dedicat a les tres missions que Joan Tomàs va dur a terme a la Casa de la Caritat de Barcelona (les dues primeres el 1926 i la tercera el 1927). La segona missió té com a protagonista únic un informant extraordinari, Joan Casal, que va aportar ell sol 218 cançons. El volum XX clou la sèrie de missions sobre les quals no se n'han conservat les memòries. El volum dóna a conèixer les missions de Joan Tomàs-Lluís M. Millet (l'Alt Empordà, 1927); les dels germans Pierre i Marcel Fouché (Catalunya del Nord, 1930); les dels també germans Joan i Xavier Gols (terres tarragonines, 1933); i les de Palmira Jaquetti, iniciades a Molló i continuades a Setcases, Manyanet, Anglès i la vall d'Aran el 1940.

Finalment, el volum XXI, titulat *Complements a l'inventari de l'arxiu de l'Obra del Cançoner i a les seves missions*, inclou la relació actualitzada de totes les missions de recerca (1922-1936, 1940) i dóna a conèixer materials que per diverses circumstàncies no havien estat inclosos en els volums anteriors, entre ells la selecta de la missió (sense memòria) de Joan Tomàs-Antoni Bonell (la Garrotxa 1926) que inclou una sèrie de fotografies representatives.

Una de les novetats més importants d'aquest darrer volum és l'inventari dels nous materials incorporats a l'arxiu de l'Obra del Cançoner que en completa el primer inventari (vol. IV) i el breu primer complement (vol. V). Entre aquests nous materials, destaca per la seva importància el Llegendari popular de Catalunya, aplegat per Rossend Serra i Pagès i finançat per Rafael Patxot, però independent de l'Obra del Cançoner. Entre els materials del Llegendari, hi trobem, per exemple, les *Llegendes de Balears* d'Andreu Ferrer i Ginard (publicades a cura de Josep Massot, Barcelona 2009) i també l'*Apèndix a Legendes alacantines*, recollides per Sara Llorens, que complementa les descrites anteriorment (vol IV, fasc. 1, p. 408-409). El conjunt d'aquestes llegendes és estudiat actualment des de la Universitat d'Alacant per Joan Borja i constitueix la base de la tesi doctoral d'Anna Francés.

Una altra novetat d'aquest volum és el conjunt de materials originals de Joan Amades (música instrumental, balls, cançons i jocs infantils, cançons religioses i profanes, llegendes, i fotografies i gravats) dels quals no se'n coneixia l'existència ja que no apareixen a les seves bibliografies. Al volum també hi figura l'inventari del *Refranyer* Aguiló (amb 2.043 entrades, cadascuna amb la descripció de les papereutes que conté). El *Refranyer* Aguiló havia romàs perdut, però l'any 2008, els hereus de Rafael Patxot el van localitzar a Suïssa, embolicat en papers de diari en català i francès, tal com explica ben gràficament Josep Massot («Inventari del Refraner Aguiló», *Escriptors i erudits contemporanis. Novena sèrie*, Barcelona 2010: 38). Ara, un cop recuperat, és estudiat i transcrit sota la direcció de Germà Colón a la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans (l'entitat, a més, té la intenció de divulgar aquest treball mitjançant la seva pàgina web). Finalment, té un valor extraordinari la sèrie de fotografies catalogades al final del volum (sèrie F), entre les quals n'hi ha que complementen les missions que fins ara no disposaven de documentació gràfica. Moltes d'aquestes fotografies anaven destinades als volums II i III del *Diccionari de la dansa* i, fins ara, es consideraven perdudes.

La publicació, des de 1993, d'aquests 18 volums de Materials (IV a XXI) ha permès realitzar estudis de gran valor per al coneixement i la divulgació del nostre patrimoni folklòric, com els que descriu de forma minuciosa l'article de Josep Massot «L'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, font de recerques» (*Llengua & Literatura* 14, 2003: 549-561) o els estudis realitzats per ell mateix, entre els quals, els inclosos en els deu volums d'*Escriptors i erudits contemporanis* (Barcelona 1996-2011) i en el volum *Semblances i comentaris* (Barcelona 1999). També és de destacar l'article de Josefina Roma, «La dona en les cançons tradicionals a la Ribagorça» (*Ripacurtia* 3, 2005: 85-108), que analitza la tasca duta a terme per Palmira Jaquetti. Aquesta prolífica folklorista, juntament amb Maria Carbó, Enric d'Aoust i Mercè Porta, va arribar a recollir unes 10.000 cançons per a l'Obra del Cançoner (Fons Palmira Jaquetti, secció de Música de la Biblioteca de Catalunya, dades d'agost de 2010). Així mateix, és remarcable el llibre realitzat per Jordi Tomàs i Guilera, *El mestre Joan Tomàs i Parés: passió per la cançó popular* (Barcelona 2008), en què explica la intensa activitat que va dur a terme el seu avi, recol·lector també d'un 10.000 cançons per a l'Obra del Cançoner. Finalment, Mònica López, en el marc de la seva tesi sobre les balades a Mallorca, està estudiant la tasca que va dur a terme Dolors Porta a Palma.

Els *Materials* de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya obren nombrosos camins per explorar i tenen, per tant, un gran potencial per a la recerca ja que ens proporcionen una informació clara i ben ordenada, amb índexs i inventaris utilíssims, sobre el contingut d'un arxiu molt ric i de grans dimensions. A partir d'aquí, les possibilitats per a la investigació són moltes. Podem estudiar els materials (per pobles, comarques, informants, recol·lectors, variants d'una cançó, gèneres i subgèneres del folklore...) i també dur a terme estudis comparatius, històrics i interpretatius. En definitiva, en aquests volums de *Materials*, els estudiosos hi trobarem joies desconegudes que ens permetran augmentar el coneixement del nostre patrimoni col·lectiu. Cal, doncs, valorar i utilitzar aquest immens fons que constitueix l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya i, sobretot, agrair, d'una manera especial, l'esforç de les persones que el van fer possible així com el de les que n'han assegurat la seva conservació i difusió.

Carme ORIOL
Universitat Rovira i Virgili

MOLAS, Pere / DURAN, Eulàlia / MASSOT, Josep (dirs.) (2012): *Diccionari biogràfic de l'Acadèmia de Bones Lletres*. Barcelona: Reial Acadèmia de Bones Lletres; Fundació Noguera, 502 p.

La publicació del *Diccionari biogràfic de l'Acadèmia de Bones Lletres* era esperada de fa temps. La primera proposta del projecte es remunta al 1997 i des de llavors s'hi ha anat treballant en fases diverses. Finalment el llibre ha vist la llum i ha passat a ser un exemplar de consulta obligada per entendre l'evolució històrica de la cultura i l'erudició catalanes des de la perspectiva dels seus protagonistes. La direcció de l'empresa ha anat a càrrec de Pere Molas (president de l'Acadèmia en el moment de la publicació del llibre), Eulàlia Duran i Josep Massot. Han comptat amb la feina de redacció i coordinació de Mireia Campabadal i Margalida Tomàs, i amb la col·laboració de 57 persones més com a redactors d'entrades biogràfiques. El fet que la majoria dels col·laboradors siguin acadèmics (numeraris, electes o corresponents) augmenta considerablement el valor afegit del conjunt. Hi ha també alguns col·laboradors externs. Així, entre els signants de les entrades hi ha noms tan significatius com els d'Alberto Blecua, Albert Manent, Albert Rossich, Borja de Riquer, Carme Riera, Eduard Ripoll, Eva Serra, Germà Colón, Jesús Alturo, Joaquim Molas, Joan Vernet, Lola Badia, Manuel Jorba, Pere Gimferrer o Pere Lluís Font, per citar-ne només uns quants.

Cal destacar especialment l'enorme feineda de les dues principals redactores, les quals han fet un esforç extraordinari per completar tot el catàleg. Mireia Campabadal s'ha ocupat bàsicament del segle XVIII i Margalida Tomàs del XIX. Es pot dir, de fet, que entre les dues han reconstruït la història de l'Acadèmia en aquests dos segles. És clar que, si més no en el cas de Mireia Campabadal, hi havia al darrere la investigació pròpia d'una tesi doctoral, llegida el 2005, publicada l'any següent i titulada *La*